

CENE OBRJNIH STORITEV V MESTIH SLOVENSKEGA PROSTORA PRED SREDO 14. STOLETJA (PRIMORJE - NOTRANJOST)

Darja MIHELIC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4

IZVLEČEK

Prispevek pojasnjuje metodološke pristope k raziskavi cen obrtnih storitev. Uporabni zanj so podatki o zaslužku obrtnikov na časovno enoto. Konkretni so tudi podatki o plačilu za določeno storitev. Lahko je bila plačana v deležu proizvoda. Posredni podatki o dohodkih obrtnikov so cene obrtnih izdelkov ter davki od dejavnosti ter premoženjsko stanje obrtnikov. Članek pretresa obrtnike po skupinah raznovrstnih obrtnih strok.

Ključne besede: obrti, obrtne storitve, cene, Primorje, Slovenija, srednji vek

Plače in cene so hočeš - nočeš del našega vsakdanjika, stalno jih primerjamo, razmišljanja o njih so stalnica naše podzavesti. Kaj si morem privoščiti in česa mi moj proračun ne dopušča? Kakšen poklic se spleča izbrati? Višino zaslužka pri poslu ali v poklicu običajno ocenjujemo glede na potrebno strokovno znanje, čas in napor, ki ga od nas terja. Donosnost poslovanja pa mernimo s presežkom, ki nam ostane, ko so poravnani vsi stroški v zvezi z njim.

Kakšni so bili zaslužki v preteklosti in kako so se ljudje soočali z vprašanjem plačevanja storitev? - Ogladali si bomo le en fragment pestre palete poklicev, namreč obrtnike, v časovno in prostorsko omejenem okviru, v izbranih srednjeveških mestih na ozemlju današnje Slovenije s poudarkom na obdobju pred sredo 14. stoletja.

Uvodoma se bomo pomudili pri težavah, na katere naleti raziskovalec zastavljenega, pa tudi njemu sorodnih problemov: od (ne)ohranjenosti in (ne)enotnosti uporabnih zgodovinskih virov in zato skromne obdelanosti vprašanj v literaturi, prek značilne tipološke dvojnosti mest na Slovenskem, neenotnih denarnih in merskih sistemov tega prostora, ki so mu vladali različni politični gospodarji, do omembe pritegnjenih, objavljenih in neobjavljenih izvirnikov, na katerih temelji raziskava.

Jedro prispevka navaja uporabljive pokazatelje, ki odražajo zaslužek obrtnikov za njihove storitve in pojasnjuje možne metodološke pristope k raziskavi. Sledijo konkretni znani podatki o plačah obrtnikov in njih storitev s poskusi nekaterih primerjav.

Zaključek povzema spoznanja in nakazuje možnosti nadaljnjih raziskav te problematike.

Vsebina pojma obrt ni povsem natančno določena in bi kot taka zaslužila posebno razpravo. Zaradi uravnovešenosti prispevka bomo s tem vprašanjem povezane dileme pustili ob strani. Opredelimo le, da ta raziskava kot obrtne upošteva prehrabene, usnjarske, tekstilne, kovinarske, lesne, gradbene in storitvene stroke. Ribištvo, solarstvo, krčmarstvo in kramarstvo niso pritegnjeni med obrti, ker je prvo bližje kmetijstvu, drugo rudarstvu, slednji dve pa trgovini.

Obravnava plačevanja obrtnih storitev v srednjeveških mestih na Slovenskem se sooča z več težavami. Poskusimo jih v kratkem nakazati.

Raziskavo omejuje pomanjkanje uporabnih ohranjenih zgodovinskih - to je pisanih - virov; ti so vsebinsko heterogeni, časovno in prostorsko neenakomerno razpršeni ter le deloma objavljeni.¹

¹ Od objavljenih virov naj kot posebej uporabne navedem: Popelka, 1950; Oforepec, 1956-1968; Mlinarič, 1975-1991; Franceschi, AMSI 36, 1924; 43, 1931-1932, 19-96; 44, 1932-1933, 271-320; 45, 1933-1934, 255-320; 46, 1934, 107-192; 47, 1935-1937, 123-230; 50, 1938-1940, 171-200; Mihelič, 1984; 1986; Bischoff, 1887; Morteani, AMSI IV, 1888, 347-421; V, 1889, 155-193; Pahor - Šumrada, 1987; Margetič, 1993.

Literatura, ki se posveča vprašanju posameznih obrti na Slovenskem, je sicer kar obsežna; razprave, ki obravnavajo starejša obdobja, pa so redkeje, enako tudi celovite obravnave obrti v enem ali več srednjeveških mestih na Slovenskem. Obravnav zaslužkov srednjeveških obrtnikov skoraj nimamo.²

Enotno obrnavo obrti v mestih na naših tleh otežuje **tipološka dvojnost** srednjeveških mest (Vilfan, 1975; Grafenauer, 1974; id., 1973). Mesta v primorju in lista v notranjosti se razlikujejo po svojem postanku, obsegu svojega območja, družbeni strukturi prebivalcev naselbine in gospodarstvu (vključno z vrstami obrti³), pa tudi po zgodovinski usodi, saj so pripadala različnim vrhovnim gospodarjem (primorska mesta, razen Trsta, so od 13. stoletja do 1420 priznala nadoblast Benetk, Trst /od 1382/ in mesta v notranjosti pa so bili v nemški državi).

Tipološka dvojnost mest je vplivala na različnost **zvrsti pisanih virov**, ki so nastajali v teh mestih. Notarske in vicedominske knjige primorskih mest s tisoči in tisoči abreviatur poslovnih dogovorov nimajo vzporednice v mestih v notranjosti, žal pa so ohranjene in dostopne le za istrsko mesto Piran.⁴

Primorska mesta imajo srednjeveške knjige zakonov, t. i. statute, od mest v notranjosti pa ima statut - sicer nekoliko drugačne vrste - le štajerski Ptuj.

Dodatni problem je, da je slovenski srednjeveški prostor poznal **dva denarna sistema**: primorje je uporabljalo beneški denarni sistem, notranjost pa avstrijskega (v dveh inačicah). Oba sta bila podvržena nenakomernemu padanju vrednosti denarja, kar dodatno otežuje usklajevanje valutnih vrednosti.

Podobno zapleten je bil tudi **merski sistem** tega področja, kjer so se tudi istoimene mere med seboj razlikovale.⁵

Razprava priteguje razpoložljivo literaturo in naslednje vire: objavljene vire za srednjeveško in zgodnjenovoveško štajersko obrt, za zgodovino Ljubljane in zgodovino Maribora in Ptuja, nekaj objavljenih virov za zgodovino primorskih mest Izole, Kopra in Pirana ter objavljeno in izvorno piransko gradivo do 1340, ki ga hrani piranski arhiv.⁶

Kateri pokazatelji omogočajo oceno obrtnikovega zaslužka?

Najbolj neposredno uporabni in današnjemu razumevanju najbližji so podatki o **zaslužku na časovno enoto**, torej o mesečnih, letnih in večletnih plačah obrtnikov, pomočnikov in vajencev, ki pa niso vselej izražene le v denarju, ampak je plače lahko sestavljala kombinacija: hrana, stanovanje, obleka in obutev ter denar ali pa so bile izražene v določeni količini pridelka ali izdelkov.

Podobno konkretni in neproblematični so podatki o **plačilu za določeno storitev**, pri čemer pa je le redko naveden čas, ki ga je obrtnik potreboval za določen izdelek.

V srednjem veku se je pogosto uporabljal način plačevanja za storitev v **deležu** proizvoda. Obrtnik ni bil vedno tudi lastnik obrtno-proizvodnega obrata, ampak ga je imel večkrat le v zakupu - za določeno vsoto denarja ali za del dohodka od dejavnosti. **Zakupnina**, izražena v delu dohodka, kaže, kolikšen je bil celoten prihodek dejavnosti in kolikšen del je kot zaslužek in nadomestilo stroškov proizvodnje ostal obrtniku.

Posredni podatki o dohodkih obrtnikov so **cene** obrtnih izdelkov kakor tudi **davki** od dejavnosti, ki omogočajo sočasno primerjavo, vendar so za mesta v slovenskem prostoru v glavnem ohranjeni šele za kasnejši čas (po 1500).

2 Glej: Blaznik, 1940; Kärntens gewerbliche Wirtschaft von der Vorzeit bis zur Gegenwart, 1953; Haberleitner, 1962; Blaznik, 1960; Ljubljanska obrt od srednjega veka do srede 18. stoletja, 1972; Žontar, 1939, 99-112; Otorepec, 1957; Mohorič, 1957; 1965; Orožen, 1935; 1935a; 1971; Felicijan, 1952; Mihelič, 1981; eadem, 1984; eadem, 1995.

3 Primorska mesta poznajo oljarstvo in vrsto obrti, povezanih z ladjarstvom; ker obvladujejo širše podeželje, vključujejo tudi "podeželske" obrti, npr. mlinarstvo, ki ni tipična mestna obrt.

4 Večina srednjeveških arhivalij iz Izole je zgorela v požaru, ki je 1903 zajel tamkajšnje občinsko poslopje, stare koprške arhivalije pa so med drugo svetovno vojno Italijani odpeljali v Italijo in jih se niso vrnili.

5 Najmanjša denarna enota v beneškem sistemu je bil mali denarič (*denarius parvus*), 12 teh je sestavljalo solid (*solidus*), 20 solidov pa libro malih denarjev (*libra denariorum parvorum*). Lestvica enakih razmerij je bila izvedena tudi iz velikega denariča (*denarius grossus*), ki je vseboval 32 malih denaričev. Večja denarna enota marka (*marca*) je imela 8 liber. Zlat denar je bil dukat (*ducatus*), ki je bil pred sredo 14. stoletja vreden 3 libre in 4 solide. Prim. Mihelič, 1985, 26-30. V denarnem sistemu v notranjosti opazimo še dodatno dvojnost; najnižja denarna enota je bil denarič (*denarius, pfening*). Funt denaričev (*pfundt*) je imel 240 denaričev. Vmesna denarna enota je bil solid (*solidus, schilling*). Ta je štel včasih 30, včasih pa le 2 denariča. Marka je bila manjša enota od funta, imela je 160 denaričev. Goldinar (*gulden*) ni bil enak funtu, ampak je bil v znanem primeru iz Ljubljane med 1421 in 1422 enakovreden 5 solidom in 24 denaričem (oz. 174 denaričem). Namigi o tem, v kakšnem razmerju sta bila primorski denarič in tisti v notranjosti, so za obdobje srednjega veka redki. Breški denar (*friscensis*) je bil v osemdesetih letih 13. stoletja enakovreden 14 primorskim malim denaričem ali 1 solidu in 2 denaričem. 1421 je vinar (*vinarius*) avstrijskega vojvode Friderika je imel vrednost 8 denaričev, 3 vinarji so bili torej enakovredni 2 solidoma, 30 vinarjev pa libri. Prim. Vilfan - Otorepec - Valenčič, 1966, 168-184; Vilfan, 1986; Otorepec, 1956-1968, IX, 61; Mihelič, 1986, 172; Szombathely, 1935, knjiga III, člen 95. Za mere prim. še Vilfan, 1954.

6 Prim. op. 1. in 2.

V najširšem pomenu bi bil dohodkovni položaj in zaslužek obrtnikov razviden tudi iz njihovega **premoženjskega stanja**.

Razpolagamo torej s kopico raznovrstnih, med seboj neusklajenih podatkov, iz katerih želimo potegniti odgovore na zastavljena vprašanja. Kako se lotiti problema? - Najpogosteje, a tudi najmanj povedno bi bilo vse te podatke preprosto faktografsko nanizati. To pa nas ne zadovoljuje.

Želimo namreč doseči primerjavo ali poskus sinteze. Kot prvo si moramo odgovoriti na vprašanje, kaj je v danih podatkih **primerljivo**.

V **istem okolju** smemo brez pridržkov primerjati plači dveh obrtnikov različnih strok, ki se omenjata (vsaj približno) v istem času. Če obravnavamo plače obrtnikov v istem okolju v različnih obdobjih, so primerljivi primeri, ko je obrtnik prejel plačilo v deležu proizvodnje (s predpostavko, da je ta stalno enaka) oz. dohodka ali ko je na tak način poravnaval zakupnino za obrtni objekt.

Pri denarnih zneskih bi nas seveda zanimala kupna vrednost obrtnikovega prejemka, izražena v količini žita ali vina. Tudi tu se skriva past: cene živil v srednjem veku niso bile konstantne, ampak so bile odvisne od letine, ob slabih letinah so bile višje, ob dobrih zmernejše. Primerljivi so torej le podatki o sočasnih cenah iz istega okolja.

Kaj pa primerjava plač obrtnikov v **različnih okoljih**? Primerljiva so plačevanja v deležu proizvodnje, kadar je obrtnikova plača izražena na ta način. Tudi plačevanje v točno določeni količini pridelka je primerljivo, le da je potrebno najprej uskladiti merske sisteme. Za vzporedjanje sočasnih znanih, v denarju izraženih cen storitev je treba uskladiti valutne vrednosti denarnih sistemov.

Primerjava kupne vrednosti plače obrtnikov v različnih okoljih je še bolj problematična kot v istem okolju. Cena različnih živil je bila po področjih različna: žito je bilo npr. v notranjosti cenejše kot v primorju.

In zdaj h konkretnostim. Ob vseh željah in upanjih vpogled v vire pokaže, da informativna vrednost pregledanega gradiva za naš problem za čas pred sredo 14. stoletja ni enotna. Daleč največjo bero podatkov nudijo piranski izvirmiki, ostali podatki so skromni. Skelet našega poznavanja obrtniških plač pred sredo 14. stoletja smo zato sestavili iz informacij o **piranskih obrtnikih**, ki jih mestoma dopolnjujemo s podatki iz drugih okolij. Obrtnike obravnavamo po skupinah obrtnih strok od prehrambenih, prek obutvenih in oblačilnih, kovinarskih, gradbenih, lesnih do storitvenih.

Piranski zasebnik, ki je v svojem **mlinu** mlel žito, je v 13. stoletju zaslužil petnajstino žita, ki ga je zmlel. V začetku 14. stoletja in kasneje je mesto Piran dajalo primerne vodne vire v zakup najemnikom za 29 let, da so postavljali nove mline. Zaslužek mlinarjev v teh mlinih je znašal osemnajstino žita, ki se je mlelo v njih (PA,

listina, 1258, 25. maj; PA, listina, 1305, 20. april).

Mlini so se pogosto dajali v zakup. Mlinar, ki je imel v zakupu zasebni mlin kot družabnik lastnika, je z letem delil stroške, škodo in dobiček: četrtnina je pripadla njemu, tri četrtine lastniku (PA, VK 2, f. 229, 1329, 16. februar; VK 8, f. 45, 1338, 7. junij).

Konkretna letna najemnina za mlin, oddan za več let, je znašala od 6 starov (*star/i/us*, 83,3 litra) žita (lahko v kombinaciji z moko) do 7 starov žita in 7 starov soržice (PA, VK 6, f. 190 verso - 191, 1337, 30. januar; *ibid.*, f. 135, 1336, 13. oktober), torej od slabih 5 do slabih 12 hektolitrov žita. (Pri piranskih mestnih mlinih je moral lastnik od teh dohodkov letno odriniti mestu še star pšenice.) Glede na tedanjo ceno žita in mlina je zakupnina znašala 20% vrednosti mlina letno.

Uskladišev omenjenih zakupnin v deležu in količini žita bi pomenila, da je konkretna zakupnina za mlin, izražena v žitu, znašala tri četrtine dohodka od mlina. Mlinarjev zaslužek (ena četrtnina dohodka) je bil torej od 2 starov žita do 2,3 stara žita in 2,3 stara soržice na leto (cena za star žita je pred sredo 14. stoletja od 30 solidov do 37 solidov in 4 denarjev).

Za koprške mlinarje imamo manj podatkov, pa še kasnejši so. Statut Kopra iz 1423 določa, naj mlinar melle someščanom žito in si za vsak zmlet star zadrži dve mlinski meri (*scata* //) moke ali 4 solide. Vsak mlin na Koprskem je plačeval mestu pristojbino v višini 3 liber (tedanje vrednosti) (Margetič, 1993, knjiga I, člen 4, 9).

Župnik pri Sv. Magdaleni pri Mariboru je 1289 podelil kartuziji Žiče mlin na Dravi za 10 mark in za svojo prebendo, ki jo je prejemal od te kartuzije. Mlin je prinašal 15 starih mer (?) pšenice in prav toliko rži, v velikonočnem času 12 denaričev, za binkosti 12 piščancev, za božič pa 6 kokoši (Mlinarič, 1975-1991, II, 64).

Od mlina na Gradaščici v Ljubljani se je 1330 plačevalo 16 modijev (*modius*, 333,3 litra) pšenice ter 16 modijev rži in prosa, skupaj torej slabih 107 hektolitrov žita. Devet desetletij kasneje (1421-22) je kranjski vicedom dobival od mlina pri Sv. Nikolaju 19 *mutov* (po 30 *metzen*, ki držijo 40,72 litra) in 2 kupni meri (*kaufmass*, 22,5 litra) pšenice, skupaj torej skoraj 233 hektolitrov žita (Otošrepec, 1956-1968, I, 40, IX, 61).

Že po sredi 15. stoletja (1454) je vzel mlinar za 24 let v zakup špitalski mlin s pritliklinami in orodjem pri Mariboru. Mlin je bil potreben popravila in prezidave. Mlinar naj bi špitalu prvi dve leti plačeval 7 mer (*Viertel*, po 73,9 litra) dobre pšenice in prav toliko dobrega žita, približno toliko pa še ovsu in ajde, skupaj torej skoraj 21 hektolitrov žita. Od tretjega leta dalje pa je narasla dajatev za mlin v kakovostnem žitu: na 12 mer pšenice in prav toliko drugega dobrega žita, torej na nekaj manj kot 18 hektolitrov kakovostnega žita. Mlinar je moral dva dni letno opravljati tlako. Obveznosti pa je imel tudi do zemljiškega gospoda, ki mu je moral letno plačati dajatve v skupni vrednosti 72 pfenigov in 3 kokoši (Popelka, 1950, 87).

**Mesar po Tržaškem statutu iz leta 1350.
A butcher as per Trieste statute from 1350.**

Pravico do peke kruha za prodajo v Piranu je imelo mesto in jo je oddajalo letno v zakup na dražbi. V osemdesetih letih 13. stoletja je letna zakupnina pravice za peko znašala 100 liber. (Mihelič, 1986, 1, 2, 3, 4). Zakupnik je to pravico proti plačilu posredoval izbranim pekom. Plačilo je bilo včasih določeno relativno: pek je dolgoval zakupniku 4 solide za vsak star žita, ki ga je porabil pri delu. Če ni imel lastne peči, je pek vzel v zakup tujo peč. (PA, NK 6, f. 27 verso, 1290, 8. julij; ibid., f. 29, 1290, 19. julij).

Dogovor te vrste s konca tridesetih let 14. stoletja je določal, da lastnik dà zakupnikoma na razpolago plovilo in jima plača 4 libre za aro. Dolžna sta bila preskrbeti kurjavo. Dohodek od peči naj bi se delil na tri dele, tretjina naj bi pripadla lastniku peči, tretjina zakupnikoma, tretjina pekarici, ki naj bi oskrbovala peč in pekla kruh: ta dama je v opisanem primeru naš obrtnik. (VK 8, f. 190, 1339, 1. avgust). Znana konkretna zakupnina peči iz 1330 pa je znašala 15 liber ali kakih 20% vrednosti obrata (VK 2a, f. 43, 1330, 4. julij).⁷

Zakupnik pravice do peke kruha za prodajo v sosednji Izoli je dobil 8 solidov za vsako kvarto (*quarta*, okrog 21 litrov) žita, ki ga je porabil za peko izolskega kruha, za delo pa je moral najeti pet do šest pekaric (Morteani, 1888-1889, knjiga III, člen 24).

Statut mesta Koper iz 1423 predpisuje zaslužek tamkajšnjih pekov: Na 20 spečenih enot kruha mu je pripadla ena. Za nabavo kurjiva je vzdrževal tri tovarne živali (Margetič, 1993, knjiga I, člen 45).

Ljubljanski mesar Pere se je 1340 zavezal, da bo od

svoje mesnice dajal letno za Martinovo samostanu v Bistri po 20 funtov loja (Otošič, 1956-1968, VII, 24).

Zapis iz 1328 omenja oddajo piranske torklje, obrata za pridelavo olja, v najem. Lastnik jo je izročil obrtniku-najemniku za štiri leta. Najemnik naj bi nabavljal in delal vse potrebno, lastnik pa bi nabavo plačeval. Zasluzek bi si delila na pol, potem ko bi odtegnila vloženi kapital. Po koncu dogovora sta si nameravala razdeliti na pol tudi torkljo. Oljar je za svoje delo dobil pol štiriletnega dohodka od pridobivanja olja in pol vrednosti torklje (PA, VK 2, f. 80 verso, 1328, 3. julij).

Statut izole iz 1360 navaja oljarjev zaslužek v višini ene mere na vsakih deset pridobljenih mer olja (Morteani, 1888-1889, knjiga III, člen 102).

Več konkretnjših podatkov o plačevanju dela v obrti omenjajo zapisi o obutvenih in oblačilnih pano-gah, točneje o čevljarstvu in krojaštvu. Za opravljanje teh dveh strok so se morali obrtniki najprej izučiti. Vajeniška doba je za piranske čevljarje trajala od dveh do šestih let, za krojača pa v znanem primeru (PA, VK 8, f. 220 verso, 1339, 22. november) slabo leto dni. Vajenci so včasih stanovali pri mojstrih.

Čevljarski mojstri so vajence hranili in jim dajali obleko ter včasih obutev. Plača za enoletno delo čevljarskega vajenca v Piranu je k naštetemu znašala od 2 liber do 2 liber, 16 solidov in 8 denarjev. Posebnost je primer, da si je čevljarski vajenec v šestih letih prislužil poleg hrane in obleke še čevljarsko orodje: 6 parov kopit, 2 šili in nožek (PA, listina, 1288, 2. oktober).

Krojaški vajenec je v Piranu za pridno delo slabega leta dobil hrano, pijačo, obleko in obutev, vendar pa je njegova mati morala prispevati 8 liber za nakup 3 starov žita, verjetno za sinovo prehrano. (PA, VK 8, f. 220 verso, 1339, 22. november).

Temu je vzporedljiv podatek s slovenske Štajerske (iz Slovenske Bistrice, 1364). Omenja zastavo vrta za 4 goldinarje (1421-22 je bil goldinar vreden 5 šilingov in 24 denaričev oz. 174 denaričev, Otošič, 1956-1968, IX, 61) mojstru krojaču, da bi lastnika vrta dve leti vestno učil krojaštva. (Popelka, 1950, 26).

Stopnjo nad vajenci so bili pomočniki. Tudi oni so večkrat stanovali pri mojstrih. Enoletna plača čevljarskega pomočnika v Piranu je ob hrani znašala še 10 do 16 liber. Primer pogodbe za tri leta je predvidel za pomočnika plačilo: hrano, obleko in 5 liber (PA, VK 2, f. 206 verso, 1329, 19. januar).

Piranski statut iz 1307 je maksimiral ceno najrazličnejše obutve (v razponu od 2 solidov do 1 libre, 14 solidov in 8 denarjev) in nekaterih čevljarskih storitev. Pri obutvi nam niso znani stroški za usnje in dreto, tako da ne moremo ugotoviti, koliko je pri obnavljanju zaslužil "čistega". Podplatenje čevljev s tujimi podplati je stalo do 9 denarjev. (Pahor - Šumrada, 1987, 739-740).

Piranski krojaški pomočnik je dobil na mesec 1 libro, 12 solidov in obleko (PA, VK 2, f. 162 verso, 1328, 20. november).

Od **kovinarskih strok** na Piranskem poznamo zaslužek za kovaške storitve. Kovač, ki je ob gradnji mestne palače v Piranu med 18. in 31. majem 1291 popravil železne predmete in kladiva, je zaslužil 10 solidov in 4 denarje. V prvih desetih dneh junija si je s popravili cepina in kladiv za dela v palači prislužil 7 solidov.

V devetdesetih letih 13. stoletja je stalo popravilo ključavnice na komorniški skrinji 1 solid, na občinski ječi 1 solid in 4 denarje, na hiši mestnega načelnika podestata 1 solid in 6 denarjev. Plačilo za izdelavo ključa in popravilo ključavnice na mestni ječi je znašalo 6 solidov (Franceschi, 1924, 204; *ibid.*, 221).

Piranski **zidar**, ki naj bi v osmih mesecih postavil zidove in strehe hiše z naročnikovim gradbenim materialom in pomočniki, je 1334 dobil 32 liber. Plača za podobno delo, ki naj bi bilo opravljeno v poldrugem mesecu, je štiri leta kasneje znašala 50 liber (PA, VK 4, f. 199 verso, 1334, 30. januar; VK 8, f. 46 verso, 1338, 29. junij).

Prvi podatek o plačevanju **lesnih** (gradbenih) storitev na Piranskem je iz 1273. Za 36 dni dela na mestni loži je sodar prejel 4 libre in 17 solidov. V tridesetih letih 14. stoletja je tesarski mojster iz Čedadada opravljal gradbena dela v piranskem pristanišču. Preostanek plačila za izgradnjo pomoča je znašal 450 liber (Franceschi, 1924, 139; PA, VK 7, f. 88, 1337, 22. julij).

Piranski sodarji so za izdelavo sodov nabavljali že izgotovljene doge in dele dna ter obroče. Sod so sestavili v 12 do 15 dneh. V naročilu iz 1330 se je sodar zavezal narediti sod iz jesenovine s prostornino 40 urn (*urna*, okrog 65 litrov), rok izdelave naj bi bil 15 dni, plačilo pa 8 liber. Sodar, ki je konec tridesetih let 14. stoletja prevzel naročilo za izdelavo dveh sodov iz jesenovine s prostornino po 40 urn, naj bi opravil delo v 24 dneh in prejel zanj 14 liber (PA, VK 2a, f. 14, 1330, 15. april; VK 8, f. 185, 1339, 22. julij).

Cena sode je bila odvisna od njegove prostornine. Po podatkih iz 1336 je sod s prostornino 32 urn stal 10 liber in 8 solidov, sod s prostornino 46 urn pa 14 liber in 19 solidov (PA, VK 6, f. 105, 1336, 25. avgust).

Predstavniki **storitvenih obrti**, slikar iz Bologne, ki je za Pirančane izdelal božje podobe (*ffigurae divinae*), je za preostanek plačila dobil vina za 96 liber, 1 solid in 8 denarjev (PA, VK 2, f. 65 verso, 1328, 14. junij).

Zdravniki so v Piranu za svoje storitve zaračunavali od 4 liber do 33 liber in 12 solidov. Druga vsota je bila 1330 omenjena kot plačilo za uspešno ozdravljeno rano na levi nogi. Isti zdravnik je istega leta za ozdravitev treh ran na nogi zaračunal pacientu 16 liber. Ozdravitev rane na roki je 1336 stala 16 liber. (PA, VK 2a, f. 32, 1330, 10. junij; *ibid.*, f. 79, 1330, 14. december; VK 6, f. 107, 1336, 20. avgust). Zdravnik je dobil plačilo le, če je bilo zdravljenje uspešno, sicer pa ne.

Nekatera mesta so imela plačane zdravnike. Letna plača zdravnika v Pulju je v štiridesetih letih 14. stoletja znašala 300 liber, k temu pa še 16 liber za najemnico

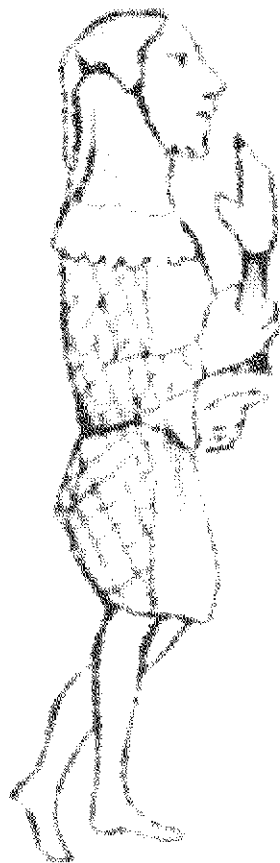
hiše (Franceschi, 1935-1937, 172).

Mestni učitelj je v Piranu v dvajsetih letih 14. stoletja prejemal od gojenca 2 libri, 13 solidov in 4 denarje mesečno, v času šolanja pa je gojenec živel pri učitelju (Franceschi, 1332-1333, 48).

Pikantno bi bilo zasoliti te podatke tudi s cenami, ki so jih za svoje storitve zaračunavale dame "na poziv" (*meretrices publicae*), vendar tovrstnih podatkov, žal, nimamo.

Iz povedanega moremo potegniti nekaj **zaključkov**. Očitno je, da so bile prehrabene obrtne stroke življenjskega pomena za srednjeveškega človeka, saj podatki o njih daleč presegajo tiste o ostalih obreth. Šicer pa so v obravnavanem obdobju direktne primerjave obrtniških dohodkov lahko bolj vsebinske kot vrednostne narave.

Le malo kasneje postanejo zlasti viri za mesta v notranjosti slovenskega prostora zgovornejši in srečujemo kar nekaj zapisov, ki so vsak zase vsebinsko izredno bogati. Navedimo le peščico od njih!

Čevljar po tržaškem statutu iz leta 1350.
A shoemaker as per Trieste statute from 1350.

Ptujski statut iz 1376 je predpisoval vsoto, ki so jo morali nekateri obrtniki in kramarji letno prispevati za mestno sodstvo. Domnevamo lahko, da so premožnejši med njimi plačevali več in da dajatev posredno nakazuje njihov zaslužek. Vsote so primerljive med seboj. Mesarji so dvakrat letno dolgovali po 12 mark manj 20 denarjev (kar znaša 3360 denarjev). Peki so dolgovali letno 2 libri (480 denarjev). Čevljarji so dajali dvakrat letno po 3 šilinge (po 30 pfenigov, torej 180 denarjev) in trikrat na leto par čevljev, usnarji so dolgovali dvakrat po 3 šilinge (180 denarjev). 8 voskaric je plačevalo po 12 denarjev na leto, 4 prodajalke živil na drobno prav toliko.

Če je naša domneva točna, so bili mesarji plačilno zmožnejši od ostalih placnikov pristojbine. (Popelka, 1950, 28).

Leta 1460 so bile na Štajerskem maksimirane cene za raznovrstne storitve pekov, kovačev, čevljarjev, zidarjev in tesarjev, ki jih moremo med seboj imenitno primerjati. (Popelka, 1950, 97).

Za Maribor so ohranjeni in objavljeni davčni registri in obračunske knjige iz 1452-1593, ki so prava zlata jama. (Mlinarič, 1975-1991, XVII).

Register bratovščine Sv. Kristofa iz Ljubljane iz 1489 do 1518 navaja več cen storitev, plačevanje prispevkov članov pa slika premoženjski status članov. Ta register pa nas pripelje že v 16. stoletje, ko se (1520) v Ljubljani že začno voditi davčne knjige. (Otošec, 1956-1968, VIII).

Za popolnejšo sliko plačevanja obrtnih storitev bo potrebno ob hkratni analizi denarnih in merskih sistemov nadaljevati raziskavo še v kasnejši čas.

THE PRICES OF CRAFT SERVICES IN OUR TOWNS BEFORE THE MID 14TH CENTURY (THE LITTORAL- INLAND)

Darja MIHELIC

Historical Institute Milko Kos of ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4

SUMMARY

The introduction of the article presents the problems encountered by the researcher of the given topic: from (un)preservation and (non)uniformity of usable historical sources and therefore modest treatment of questions in literature, characteristic typological duality of towns in Slovenia, different monetary and metric systems in this area where various political masters ruled, to important published and unpublished originals on which the research is based.

The essence of the article quotes usable indices which reflect the earnings of the craftsmen for their services and explains possible methodological approaches to the research. The most usable and closest to today's understanding are the data on earnings per time unit, that is monthly, annual and of several years standing wages of craftsmen. The earnings were not always expressed in money but were a combination of food, accommodation, clothes, footwear and money, or were expressed in a certain amount of crops or products. Similarly concrete and unproblematic are the data on payment for a certain service, but the time spent by the craftsman on a certain product is rarely given.

In the Middle Ages the services were often paid with a part of the products. The craftsman was not always also the owner of the workshop, but had it rented for a certain amount of money or for a part of the income from production. The rent expressed in part of the income shows what the total income was and what part the earnings and compensated production costs represented. The prices of goods and taxes are indirect data about the incomes of the craftsmen. They make a simultaneous comparison possible but for the towns in Slovenia they have been preserved mainly from a later time (after 1500). The income and earnings of craftsmen would be evident also from their financial position.

Some knowledge on craftsmen's wages before the mid 14th century has been acquired from information about the craftsmen of Piran, supplemented by the data from other environments. The article classifies the craftsmen into groups dealing with food (millers, bakers, butchers, oilmen), footwear and clothes (shoemakers, tailors), metal, masonry and timber (building, cooperage), and services (artists, doctors, teachers).

The conclusion summarizes the findings and indicates the possibilities of a further research on this topic. A little later the sources for towns in the inner Slovenia become more accurate and we find quite a few records which are very rich in content: the Ptuj statute from 1376; maximizing prices for various services in 1460 in the Štajerska region; tax registers and account books from Maribor between 1452-1593; register of St. Columbus brotherhood in Ljubljana from 1489-1518; from 1520, tax registers were already kept in Ljubljana.

Key words: trades, trade services, prices, Primorska region, Slovenia, Middle Ages

ARHIVSKI VIRI

- PA (Piranski arhiv). Listina, 1258, 25. maj, Piran.
 PA. Listina, 1288, 2. oktober, Piran.
 PA. Listina, 1305, 20. april, Piran.
 PA. Notarska knjiga (NK) 6.
 PA. Vicedominska knjiga (VK) 2, f. 229, 1329.
 PA. VK 2a.
 PA. VK 4.
 PA. VK 6.
 PA. VK 7.
 PA. VK 8.

LITERATURA

- Bischoff, F. (1887): Das Pettau Stadtrecht vom Jahre 1376. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Phil. histor. Klasse, 113/2. Wien.
 Blaznik, P. (1940): O cehih na Slovenskem. Pos. odtis iz Zbornika slovenskega obrta 1918-1928. Ljubljana.
 Blaznik, P. (1960): O obrti v Škofji Loki v srednjem veku. Loški razgledi, Škofja Loka, 7, 80-87.
 Franceschi, C. de: Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano I (1062-1300). AMSI, Parenzo, 36, 1924, II (1301-1350). Ibid., Pola - Parenzo, 43, 1931-1932, 19-96. Ibid., Pola - Parenzo, 44, 1932-1933, 271-320. Ibid., Pola - Parenzo, 45, 1933-1934, 255-320. Ibid., Pola, 46, 1934, 107-192. Ibid., Pola - Parenzo, 47, 1935-1937, 123-230. Ibid., Pola - Parenzo, 50, 1938-1940, 171-200.
 Grafenauer, B. (1973): Pitanje odnosa grada i sela u istoriji naroda Jugoslavije. Jugoslovenski istorijski časopis, Beograd, XII, 1-2, 5-22.
 Grafenauer, B. (1974): Vprašanje razmerja mesta in podezelja ("vasi") v zgodovini narodov Jugoslavije. Kronika, Ljubljana, 22, 145-155.

Haberleitner, O. (1962): Handwerk in Steiermark und Kärnten vom Mittelalter bis 1850. 1, Von der Auf-dingung bis zur Erlangung der Meisterwuerde. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark 20. Graz.

Kärntens gewerbliche Wirtschaft von der Vorzeit bis zur Gegenwart (1953). Klagenfurt.

Ljubljanska obrt od srednjega veka do srede 18. stoletja (1972). Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega 3. Ljubljana.

Margetič, L. (1993): Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668. Koper - Rovinj.

Mihelič, D. (1995): Entlohnung der Handwerker in ausgewählten Städten des slowenischen Raumes bis 1340. IV. Nemetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium, Veszprém, 1994, 9.-11.11. Budapest - Veszprém, 61-71.

Mihelič, D. (1984): Najstarejša piranska notarska knjiga (1281-1287/89). SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 7. Ljubljana.

Mihelič, D. (1985): Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340. SAZU, Dela 1/27. Ljubljana.

Mihelič, D. (1981): O nagrajevanju dela in uslug v srednjeveškem Piranu. Acta historico-oconomica lugoslavicae, Zagreb, 8, 81-93.

Mihelič, D. (1986): Piranska notarska knjiga (1284-1288). SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 9. Ljubljana.

Mihelič, D. (1984): Prispevek k osvetlitvi zaslužkov in cen v srednjeveškem Piranu. ZČ, Ljubljana, 38, 291-296.

Mlinarič, J. (1975-1991): Gradivo za zgodovino Maribora I-XVII. Maribor.

Mohorič, I. (1957): Zgodovina obrti in industrije v Trziču 1. Trzič.

Mohorič, I. (1965): Zgodovina industrije, gozdarstva in obrti v Trziču 3. Trzič.

- Morteani, L. (1888-1889):** Isola ed i suoi statuti. AMSI, Parenzo, 4, 1888, 347-421. Ibid., Parenzo, 5, 1889, 155-193.
- Orožen, J. (1935):** Propadlje panoge celjskih obrti. Kronika slovenskih mest, Ljubljana, 2, 161-163.
- Orožen, J. (1935a):** Zgodovina celjske obrti. Vodič po razstavi in mesto Celje z okolico. Obrtna razstava v Celju 4.-18. avgusta 1935, Celje, 1935.
- Orožen, J. (1971):** Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji. Celje.
- Orožen, J., Felicijan, J. (1952):** Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice. Celje.
- Otorepec, B. (1957):** Donesek h gospodarski zgodovini Kamnika do XVI. stoletja. Kamniški zbornik, Kamnik, 3, 43-61.
- Otorepec, B. (1956-1968):** Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I-XII. Ljubljana.
- Pahor, M., Šumrada, J. (1987):** Statut piranskega komuna od 13. do 17. stoletja. SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 10. Ljubljana.
- Popelka, F. (1950):** Schriftdenkmäler des steirischen Gewerbes I. Graz.
- Szombathely, M. de (1935):** Statuti di Trieste del 1421. Archeografo Triestino 20 (3. vrsta). Trieste.
- Vilfan, S. (1954):** Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero /16.-19. stoletje/. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 8, 27-86.
- Vilfan, S. (1986):** Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 40, 397-412.
- Vilfan, S. (1986):** Tipologija srednjovekovnih gradov Slovenije i etnička struktura njihovog stanovništva. Jugoslovenski istorijski časopis, Beograd, XIV, 1-2, 19-27.
- Vilfan, S., Otorepec, B., Valenčič, V. (1966):** Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja. SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 8. Ljubljana.
- Žontar, J. (1939):** Zgodovina mesta Kranja. Ljubljana, 99-112.